

ALTERNATİF TURİZM UYGULAMALARI BAĞLAMINDA MALAY DÜNYASINDA İSLAMİ TURİZM: AÇE ÖRNEĞİ'NE KISA BİR BAKIŞ*

ISLAMIC TOURISM AS AN ALTERNATIVE TOURISM IN MALAY WORLD: A BRIEF LOOK AT ACEH CASE

Dr. Öğr. Üyesi Arif AYTEKİN

Akdeniz Üniversitesi, Manavgat MYO, Sosyoloji Bölümü, Antalya / TÜRKİYE,
ORCID: 0000-0002-0705-5835

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÖZAY

İbni Haldun Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul / TÜRKİYE,
ORCID: 0000-0002-2719-1543

ÖZET

Sosyolojik bir olgu olarak din, toplumsal yaşamda bireylerin birçok davranışına kaynaklık etmektedir. Din, siyasal tercihlerden boş zamanların değerlendirilmesine kadar geniş bir alanda bireylerin tercihlerinde belirleyicidir. Bu çalışmada, adalar ülkesi olan Endonezya Cumhuriyeti'nin otuz üç eyaletinden biri, Sumatra Adası'nın kuzeyindeki 'Mekke Kapısı' (Serambi Mekkah) unvanıyla da anılan Açe Eyaleti'ndeki 'İslami turizm' olgusu ele alınmakta ve sosyolojik bakış açısıyla din olgusunun turizm tercihleri üzerine etkisi üzerinde durulmaktadır. İnanç turizmi ve helal turizm gibi kavramlarla birlikte anılan İslami turizm, bölgenin tarihi, kültürel ve dini yapılaşması ile bunun felsefi ve sosyolojik arka planıyla da dikkat çekmektedir. Erken dönemlerden itibaren bölgesel güç niteliği taşıyan çeşitli devletlerin ortaya çıktığı Açe Takımadalar'ın İslamlaşma süreçlerinde rol oynamıştır. Bu topraklar üzerinde yetişen şahsiyetler İslami bilimlerin çeşitli alanlarında eserler vermiş, bölgenin Malay dünyası İslam kültür ve medeniyetinin gelişmesinde rol oynamışlardır. El yazma eserler, camiler, türbeler, sultan mezarlıkları gibi kültür, sanat ve mimari alanındaki varlıkların özgünlüğü, Açe'yi günümüzde bölgedeki diğer benzeri yerler arasında alternatif bir İslami turizm merkezlerinden biri haline getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslami turizm, Açe, Malay dünyası, Serambi Mekkah.

ABSTRACT

Religion as a sociological phenomenon is a reference guiding individuals' social life. In regard to this, it determines tendencies and choices from politics to leisure time activities. This article aims to explore the practice of Islamic tourism in Aceh which is located in northern tip of Sumatra Island and known as Verandah of Mecca (Serambi Mekkah). Islamic tourism is also considered together with faith tourism and halal tourism in the field. And this phenomenon attracts interest and considerable attention in terms of religio-historical and cultural establishment of the region and the philosophical and sociological background of this establishment. Aceh region functioned as a center of political power and took a leading role in Islamization process of the Malay Archipelago. Religious scholars who were grown in Aceh or the ones who as outsiders spent years here significantly produced written works in various fields and contributed to the Malay-Islamic culture and civilization. Some authentic works such as manuscripts, mosques, shrines and palace graveyards observed in various locations which are recognized as the values of culture, art and architecture make Aceh one of the alternative tourism centers in the region.

Keywords: Islamic tourism, Aceh, Malay world, Serambi Mekkah.

* Bu makalenin bir kısmı, II. Uluslararası Turizm ve Mikrobiyal Gıda Güvenliği Kongresi'nde (13-14 Aralık Antalya/Manavgat) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

1. GİRİŞ

Modern zamanlara özgü bir etkinlik olarak kabul edilen turizm olgusu, kalkınmış ve kalkınmakta olan ülke halklarının çeşitli hedefler güderek iştirak ettikleri faaliyetlerden oluşmaktadır. Bu noktada, sosyolojik bağlamda boş zamanları değerlendirme çerçevesinde kurumsallaşan ve modernleşme süreçleri içerisinde ele alınan turizm olgusu eğlence, eğitim, sağlık gibi konvansiyonel alanlar kadar dini inançlar boyutuyla da değerlendirilmektedir. Burada dikkat çeken husus, dini inanç yapıları tarafından tarihin değişik evrelerinden başlayarak bugüne kadar gelen ve ‘hac’ başta olmak üzere ibadet kabul edilen çeşitli ziyaret biçimleri bugün de varlığını sürdürmekte ve farklı inanç mensuplarının dünyanın bir yerinden diğerine yolculuğuna konu olmaya devam etmektedir(Jeelani, 2017:3). Bununla birlikte, kendinde dini bir eylem kabul edilen bu türden ziyaretler, günümüzde modern bir anlama bürünerek pür dini bir eylemden ekonomi, siyasi ve hatta hukuk gibi toplumsal kurumlarla bağlantılı bir düzeye ulaşmıştır.

Günümüzde Güneydoğu Asya Müslüman Malay toplumlarında gözlemlenen helal endüstrinin bir alt bölümünü teşkil eden İslami turizm, dünyanın farklı bölgelerinde yaşanan siyasi ve toplumsal gelişmelerle de ilintilidir. Öyle ki, farklı coğrafyalarda ortaya çıkan sorunlar ve savaşların küresel turizm akışında neden olduğu farklılaşmalar, tuhaf ve zıt şekilde neden olduğu imkânlar kayda değer bir yer tutmaktadır. Bir başka önemli neden ise, Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) 2000’li yılların başlarından itibaren küresel politikalarında İslam ülkelerini doğrudan etkileyen gelişmeler ve son dönemde adına İslam ülkeleri denilen ülkelere bazılarının vatandaşlarının ABD’ye vize engeli ve diğer bazı ülke vatandaşlarının öğrenim, turizm, vb. hedeflerle söz konusu bu ülke ve benzerlerine getirilen kısıtlamalar bu kitleleri Güneydoğu Asya’daki ülkelere yöneltmektedir(Al-Hamarneh,2013:9-11).

Bu sürecin bir ifadesi olarak, Ortadoğu ve özellikle Arap ülkelerinden Güneydoğu Asya’da Malezya ve Endonezya’ya yönelik öğretim ve turizm gibi faaliyetler için önemli bir talep gündeme gelmiştir. Bu durum, bölgedeki ilgili ülkelerin ekonomik kalkınma yarışında alternatif sektörlerle açılmak istemeleriyle bağlantılı bir yönü de içermektedir. Öte yandan, ABD’nin bir önceki devlet başkanı Barack Obama ve yardımcısı Hillary Clinton tarafından yüksek sesle gündeme getirilen “21. yüzyıl Asya Çağı” söyleminde Asya-Pasifik bölgesinin ekonomik kalkınmışlık ve küresel ekonomiler arasındaki yerinde yaşanan değişimler çerçevesinde de ele alınmayı hak etmektedir. Öyle ki, küresel seyahat ve turizm faaliyetleri bağlamında Asya-Pasifik bölgesi önemli bir destinasyon olduğu gibi, sahip olduğu potansiyeli kullanarak bu alandaki payını giderek artırmaktadır.²

Bu çalışmada, tarihsel olarak jeo-stratejik bir konumu nedeniyle çeşitli din ve kültürlerin geçiş ve kaynaşma noktalarından biri olan, günümüzde ise taşıdığı bu tarihi ve geleneksel değerlerle bölgesindeki modern kalkınma söylemleri arasında önemli bir yer tutmaya başladığı gözlemlenen Endonezya’nın Açe Eyaleti’nde İslami turizm konusu ele alınacaktır. Sumatra Adası’nın kuzey ucunda Hint Okyanusu ile Malaka Boğazı’nın bulunduğu noktada yer alan Açe, yüzyıllar boyunca sürdürülen deniz İpek Yolu ticaretine konu olmuştur. Tarihin erken devirlerinden itibaren Hindistan ve Arap yarımadası ile Çin arasında sürdürülen ticari faaliyetler, aynı zamanda din ve kültürlerin geçiş, kaynaşma ve yerleşme noktaları olmuş ve bu çerçevede hem yazılı kaynaklar hem tarihi yapıların ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Coğrafi anlamda geniş Malay dünyası içerisinde yer alan Açe, günümüzde Endonezya Cumhuriyeti’nin otuz üç eyaletinden biridir. Bir adalar topluluğu olan ülkenin batısında Sumatra Adası’nın kuzey ucundaki Açe eyaleti 1945 yılında Endonezya Cumhuriyeti adıyla kurulan ulus devletin sınırları içerisinde yer almıştır. Bununla birlikte, bu coğrafya erken dönemlerden itibaren bölgenin İslamlaşma süreçlerinin ilk ortaya çıktığı ve uzun erimli bir gelişme gösterdiği bir bölgedir. Ayrıca, tarih boyunca bölgede ortaya çıkan site şehir devletleri siyasi ve toplumsal devamlılığa işaret etmektedir. Bunlar arasında özellikle Samudra-Pasai Sultanlığı (13-15. yüzyıllar) ve Açe Darüsselam Sultanlığı (16-20 yüzyıllar) öne çıkmaktadır. Her iki devlet, dönemleri itibarıyla Malaka Boğazı’nı çevreleyen deniz yollarındaki bölgesel ve zamanla kıtalararası ticarete yer almışlardır. Bunda hiç kuşku yok ki, Açe’nin Malaka Boğazı’nın batı girişinde hâkim bir konumda olması ve Takımadalar’dan Hint Okyanusu’na sınır teşkil etmesinin de önemi bulunmaktadır. Bu çerçevede, İslam öncesi dönemden başlayarak ve

² Key Outbound Tourism Markets in South-East Asia-Indonesia, Malaysia, Singapore, Thailand and Vietnam. Detaylar için Bkz. <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284415076>

sonrasındaki tarihi süreçlerde Takımadalar ile Hint Okyanusu'nu çevreleyen örneğin Bengal, Burma, Sri Lanka, Hindistan, Arab Yarımadası gibi bölgelerde ticari, dini-kültürel ilişkilere konu olmuştur.

2. BÖLGEDE KALKINMA VE TURİZM İLİŞKİSİNE KISA BİR BAKIŞ

Turizm farklı toplum kesimlerinin kendine özgü ihtiyaçlarını gidermeyi hedefleyen bir alan olarak ortaya çıkarken, temelde üç temel amacından bahsedilmektedir. Bunların başta geleni ekonomik amaç olurken, turizm faaliyetinin neden ve hedefini ise tarihsel ve kültürel değerlerin tanıtımı oluşturmaktadır. Üçüncü temel ise ulusal ve küresel değerlerin tanıtımının gerçekleştirilmesidir(Kaya, 1999:82). 'İnanç turizmi' olarak literatürde yer alan olgu özetle dini ihtiyaçların tatmini olarak tanımlanmaktadır(Gündüz,2004:157). Bununla birlikte, İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) bünyesindeki ülkeler arasından sadece üçünün, yani Endonezya, Malezya ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin genel turizm faaliyetleri içerisinde "İslami turizm" kavramına ve bunun karşılığı olan uygulamalara bir yer ayırdığı ve bu alanda faaliyet gösterdiği dikkate alındığında, bu sektörün henüz daha kurulma aşamasında olduğunu söylemek mümkün.³

Takımadalar cenneti olarak da değerlendirilen Endonezya Cumhuriyeti, doğal, tarihi ve kültürel zenginliğiyle tanınmaktadır. Belli başlı yaklaşık üç yüz civarındaki etnik grubun farklı ada ve bölgelerde yaşam sürdüğü ülkede, başkent Cakarta ve bazı büyük şehirlerdeki modernleşme süreçlerine karşın ülke genelinde kır toplumu özelliğiyle, geleneksel yaşam ağırlıklı olarak varlığını sürdürmektedir. Bağımsızlığını 1945 yılında kazanan ülke, tipik bir üçüncü dünya ülkesi olmasıyla bölgesel ve uluslararası kurumların desteklediği kalkınmacı modernleşme programlarına konu olmuştur. Halen devam ettiği gözlemlenen bu süreç çeşitli alt yapı faaliyetlerinin yanı sıra, turizm sektörü de ülkenin doğal ve kültürel zenginliklerinin ulusal ve uluslararası cazibe merkezi haline getirilmesi konusunda çalışmalara konu olmaktadır.

Çok etnikli ve çok dinli Endonezya Cumhuriyeti'nde yirminci yüzyıl boyunca modern ulus devlet inşası süreci merkezîyetçi anlayışın hâkim olmasına neden olurken, bu süreç merkez-çevre ayrışmasını ve zaman zaman çeşitli boyutlarda çatışmayı gündeme getirirken, bu gelişmelerden turizm sektörü de pay almaktadır. Dünya Bankası verilerine göre, 1995-2015 yılları arasında Endonezya'ya turist akışı 4 milyon civarından 10 milyonu aşkın bir sayıya ulaşmıştır.⁴ Bu sayının ülke geneline dağılımında öncelik Bali adası ve başkent Cakarta gibi bölgelerdedir. Bu çalışmada ele alınan İslami turizm sektörü ise, son yıllarda yeni bir inisiyatif olarak gündemdedir. Bu konunun gündeme gelmesinde hiç kuşku yok ki, gıda, finans, kozmetik, eczacılık, moda, sigortacılık, medya gibi alanları da içine alacak şekilde genişleme gösteren 'helal endüstri' kavramı ve uygulamalarının ve bu alanlarda önemli yatırımları olduğu gözlemlenen Malezya'nın ve Körfez ülkelerinin rolü vardır(Samori,2016:132).

Endonezya merkezi yönetimi, aralarında Açe'nin de bulunduğu beş eyaleti İslami turizmin geliştirilmesinde öncelikle bölge ilân etmiştir. Bu program çerçevesinde, coğrafi ve kültürel yakınlık ve etkileşim bakımından Malezya, Singapur ve Tayland turizm piyasasında ulaşılması gereken öncelikli ülkelerdir. Malezya örneğinde olduğu gibi, iki ülke turizm ve kültür bakanlıkları arasında işbirliği ve uluslararası turizm fuarlarına iştirak edilmek suretiyle Açe yeni ve alternatif bir turizm destinasyonu olarak sunulmaktadır. Bu tanıtım faaliyetlerinin bir sonucu kabul edilebilecek şekilde, eldeki mevcut verilere göre, Malezya'dan Açe'ye 2015 yılında Malezya'dan Açe'ye gelen turist sayısı 21.046 iken, bu sayı 2016 yılında 30.008'e yükselmiştir.⁵

Ancak, İslami turizm'de dünya çapında söz sahibi olmak isteyen Endonezya, yukarıda zikredilen ülkelerin yanı sıra, özellikle Suudi Arabistan, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri gibi Ortadoğu ülkeleri ile kayda değer Müslüman nüfusa sahip Çin, Almanya, Rusya, Fransa ve İngiltere gibi ülke pazarlarına ulaşmayı hedeflemektedir. İslami turizm uygulaması henüz başlangıç aşamasında olmasına rağmen, Açe

³"Muslim Friendly Tourism: Understanding the Demand and Supply Sides in the OIC Member Countries", COMCEC Coordination Office, February 2016, s. 1.

⁴<https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.ARVL?end=2015&locations=ID&start=1995&view=chart>. Bu data Endonezya İstatistik Kurumu verilerine dayandırılmıştır. Bkz.: <https://www.bps.go.id/Brs/view/id/1065>

⁵<https://en.tempo.co/read/news/2017/04/30/199870934/Aceh-Promotes-Tourism-Packages-in-Malaysia>;

<http://www.worldexpress.travel/v2/newsletter/tourism-ministry-facilitates-meeting-between-indonesian-malaysian-tourism-industry-players>.

eyaleti 2016 ve 2017 yıllarında Endonezya ulusal helal turizm değerlendirmesinde ödüllere layık görülürken, hedefte ise bu alanda dünya çapında bir destinasyon haline gelmek bulunmaktadır.⁶

3. AÇE'DE İSLAMİ TURİZM OLGUSU

Endonezya sınırları içerisinde toplumsal, tarihi ve geleneksel yapılaşmalar ve değerler noktasında Müslüman kitleler ve bu kitlelerin yaşam sürdürdüğü bölgeler turizm bağlamında farklı bir değerlendirmeye tabidir. Bu noktada, yukarıda değinildiği üzere Müslümanlar ülkenin kahir ekseriyetini oluşturmakla birlikte, çeşitli kurumları ve yaşam pratikleriyle İslamiyeti gündelik hayatın içinde yaşanır kılan bir unsur haline getirilmesi konusunda farklı yaklaşımlar ve anlayışlar bulunmaktadır. Bu çerçevede, Açe eyaleti yukarıda dikkat çekilen hususiyetler bağlamında kendine özgü yapısıyla, sadece ülke içerisinde değil, bölge ve hatta küresel bağlamda farklı bir yere konumlandırılmaktadır.

Açe, uzun bir dönem, özellikle 19. yüzyıl son çeyreği ile 20. yüzyıl ortalarından itibaren yakın geçmişe kadar, iç ve dış kaynaklı nedenlerle çatışmalara ve hatta savaşlara konu olmuştur (Özay, 2009). Bununla birlikte, tarihsel olarak içinde yer aldığı Malay dünyasının kültür ve medeniyetinin gelişimine yaptığı katkılarla tanınmaktadır. Son on yılı aşkın bir süredir barış ortamının hakim olması nedeniyle, Açe tarihi ve geleneksel kimliğinin yeniden yapılandırılması bağlamında bir yönelim sergilemektedir. Bu noktada dikkat çekilmesi gereken bir diğer husus ise, Endonezya Cumhuriyeti'nin otuz üç eyaleti arasında İslami hükümlerin uygulandığı yegâne bölge olmasıdır.⁷ Bu ve benzeri hususların, Açe'de turizm olgusuna yeni anlamlar yüklediğine tanık olunmaktadır.

Bu husus, anakronik bir duruma değil, aksine tarihsel bir devamlılık ve uyumluluğa işaret etmektedir. Öyle ki, Açe'de böylesi bir turizm formunun ortaya çıkmasında bu eyaletin 'Mekke Kapısı' (*Serambi Mekkah*) adıyla anılmasıyla yakından ilintidir.⁸ 'Mekke Kapısı' adı, Açe topraklarının tarihte Takımadalar'daki Müslümanların hac farizalarını yerine getirmeleri amacıyla vatan topraklarını terk edip uzun deniz yolculuğuna çıktıkları son nokta olması dolayısıyla verilmiştir. Bununla birlikte, İslamlaşma sürecinde Takımadalar'ın en batısında yer alan Açe toprakları mübelliğlerin ve Müslüman tüccar ve denizcilerin etkinlik gösterdikleri yer olmasının da bunda payı vardır.

Bu durum, Açe'deki turizm etkinliğinin, inanç turizmi başlığı altında ele alınabilmesine olanak tanıyacak bir hususiyeti ortaya koymamıza imkân tanımaktadır. Yani, gerek Açe eyaleti içerisinde ve ulusal düzeyde, gerekse yakın ve uzak komşu ülkelerdeki özellikle Müslüman kitlelerin ziyaretlerini gerçekleştirirken, bu turizm faaliyetinin hedef ve amaçları arasında Açe'nin bu tarihi ve dini boyutunun tanıtılması da yer almaktadır. Ülke nüfusunun yüzde 80'inin Müslüman olması ve Açe'nin yukarıda kısmen değinildiği üzere tarihsel, kültürel ve dini bağlamları nedeniyle Endonezya halkı için merak edilen bir yerdir. Malay dünyasında İslam kültür ve medeniyetinin önemli bir bölgesi olması dolayısıyla Açe'ye "Uluslararası Manevi ve Kültür Mirası" statüsü verilmesi ve ulusal hükümet turizm bakanlığınca dünya çapında İslami turizm merkezlerinden biri yapılması konusunda çalışmalar devam

⁶<https://en.tempo.co/read/news/2017/07/30/199895547/Aceh-Continues-to-Develop-World-Class-Halal-Tourism>;
<https://en.antaraneews.com/news/106868/aceh-wins-three-prizes-in-halal-tourism-category>.

⁷http://factsanddetails.com/indonesia/Government_Military_Crime/sub6_5b/entry-4069.html.

⁸Ira. (1947). "Semangat Atjeh Dahoele dan Sekarang", *Pahlawan (Tengah Boelanan Rasmi Tentera RI Divisi Gajah Soematera)*, Tahun 1, No 2, Djoem'at 17, Janoeari, s. 12; Peter Riddell (2006). "Aceh in the 16th and 17th Centuries: Serambi Mekkah and Identity", Anthony Reid, (ed.), *Verandah Of Violence -The Background to the Aceh Problem-*, Singapore University Press, s. 45, 49; Peter Riddell. (2004). "Serambi Mekkah" *As a Literary Phenomenon: Aceh in the 16th and 17th Centuries*, Conference on the Historical Background of the Aceh Problem, 28-29 May, Singapore: ARI, NUS, s. 1; Syed Muhammad Naquib al-Attas. (1986). *A Commentary on the Hujjat al-Siddiq of Nur al-Din Al-Raniri*, Kuala Lumpur: Ministry of Culture, s. 5; Syed Muhammad Naquib al-Attas. (1988). *The Oldest Known Malay Manuscript: A 16th Century Malay Translation of the 'Aqa'id of al-Nasafi*, Kuala Lumpur: University of Malaya, s. 32; Eric Eugene Morris. (1983). *Islam and Politics in Aceh -Study of Center-Periphery Relations in Indonesia*, Michigan: Cornell University, s. 22; H. M. Ali Muhammad. "Islam di Aceh", *Bagaimana Cara Masuk dan Berkembangnya*, Sinar Darussalam, s. 171; Hans-Dieter Evers&Anna-Katharina Hornidge. (2006). "Knowledge Hubs Along the Straits of Malacca", *Working Paper Series, Center for Development Research, Department of Political and Cultural Change (ZEF)*, Universität Bonn, s. 7; D. G. E. Hall. (1976). *A History of South-East Asia, Third Edition*, London: The Macmillan Press Ltd., s. 42, 219; Ira M. Lapidus. (1995). *A History of Islamic Societies*, 7th Edition, Cambridge: Cambridge University Press, s. 474. (Not. Döneminin önde gelen tasavvuf şairi Hamzah Fansuri eserlerinde atıfta bulunduğu Banda Açe'den "gelişmiş" (Batılul Makmur, Bandar Makmur) olarak bahseder. Bkz.: A. Hasjmy. (1976a). *Ruba'i Hamzah Fansuri: Karya Sastra Sufi Abad XVII*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, s. 11; Söz konusu dörtlük şöyledir: "Hamzah gharib unggas quddusi/Akan rumahnya Bayt al-Ma'muri/Kursinya sekalian kapuri/Min al ashjari di negeri Fansuri". Bkz.: G. W. J. Drevess&L. F. Brakel. (1986). *The Poems of Hamzah Fansuri*, Dordrecht: Foris Publications, s. 74.) (Not: Bu bağlamda, kimi kaynakların Açe'nin, Takımadalar'ın kutsal topraklara açılan kapısı olma unvanıyla Serambi Mekkah adıyla anılmaya başlanmasını el-Kahhar dönemiyle ilişkilendirdiklerini de ifade etmek gerekir. Bkz.: Hamka. (1981). *Sejarah Umat Islam I*, Jakarta: Bulan Bintang, s. 193.)

etmektedir(Zainuddin,2013). Bu hususu, örneğin Açe'nin kuzey ve batı bölgelerinde yaşayanların, dini ve kültürel unsurların çokça bulunduğu başkent Banda Açe ve Açe Besar bölgesine yapılan ziyaretlerde, komşu ülke Malezya'dan son dönemde sıklıkla yapılan grup turizminde gözlemlemek mümkündür.

Üç tarafı denizlerle çevrili olması, endüstrileşmenin görece çok az, buna karşılık kırsal yaşamın başat bir unsur olması, özellikle kuzey ve batı bölgelerindeki irili ufaklı adalar, su üstü ve altı sporlara elverişliliğine rağmen, bölge halkının muhafazakâr yapısı deniz ve eğlence turizmine sınırlılıklar getirmektedir. Açe, Endonezya'da İslami hükümlerin uygulandığı yegâne bir yer olması kadar, bu durum sadece bir yönetimle ilgili bir konu olmayıp, Açe halkının geleneksel-dini değerlere bağlılığı da turizm sektöründe konvansiyonel turizm alt yapısının geliştirilmesine olanak tanımamaktadır. Bununla birlikte, Açe'nin bu tarihi ve sosyolojik gerçekliği, seküler bir yönetim yapısına sahip Endonezya Cumhuriyeti içerisinde bir engel veya sorun teşkil etmemekte aksine, Açe'nin bu özelliğine ilgili yasaların yanı sıra, turizm faaliyetleriyle ilgili yasada da dikkat çekilmektedir.⁹

Bu bağlamda, ülkenin çeşitli bölgeleri gibi ekonomik geri kalmışlık sorunu karşısında gündeme gelen alternatif yatırımlardan biri olarak ortaya çıkan turizm sektörü, bölge halkının tarihi, sosyolojik gerçekliğiyle ve sahip olduğu değerlerle uyumlu olarak İslami perspektifle gündeme getirilmiş ve bu bağlamda adına 'İslami Turizm' denilen olgu ortaya çıkmıştır. Bu durum, aynı zamanda kahir ekseriyeti Müslüman olan Endonezya'da turizm olgusunu İslami bir perspektif kazandırılması konusunda öncü olurken, günümüzde helal turizm kavramıyla da merkezi hükümetin yatırım politikaları içerisinde yer almaya başlamıştır.¹⁰

4. UYGULAMANIN YASAL TEMELLERİ

Açe'de İslami turizm uygulaması 2013 yılında eyalet parlamentosunda kabul edilen 8 numaralı kanunla çerçevesi belirlenmiştir.¹¹ Açe Eyaleti'nde 2001 yılında İslam Hukuku yasasının kabulünden itibaren uygulanmakta olan İslam hukukuna uygun düzenlenen turizm yasası, aynı zamanda merkezi hükümet yasasıyla da örtüşmektedir.¹² Bu anlamda, Açe'de yasama süreci bir anlamda seküler ve İslami yasama süreçlerinin birbirine eklenmesi nedeniyle kendine özgü bir nitelik taşımaktadır. Detaylı bir şekilde incelendiğinde bu yasaların pozitif hukuka özgü unsurları da içinde barındırdığı görülmektedir. Bu çerçevede, ulusal yasa ile eyalette uygulanan 'İslami yasa' arasında bir bağdaşıklık kurulduğunu ortaya koymaktadır.¹³

Bu kanun, kanun yapıcılar, sektörün önde gelenleri yani yatırımcılar, işletmeciler ve istihdam edilen personel ile bu hizmeti alan müşterilerle ilgili yükümlülükler sunmaktadır. Bu bağlamda, söz konusu kanun, özel sektör uygulamasını da biçimlendirmesiyle önem taşımaktadır. Liberal bir nitelik taşımadığı aşikâr olan yasanın bu özelliği temelde bir tezata değil, bölge halkının toplumsal ve siyasal yaklaşımları ve eğilimleri temelli bir uyuşmaya işaret etmektedir. İslami veya inanç turizmi adı ile anılan uygulamanın bizatihi kendisinin liberal değerleri içermediği de kendinde bir neden olarak ortada durmaktadır. Bu çerçevede, uygulamaya konulan bu yasanın toplumsal temeli karşılığını, İslamiyetin Açe halkının kahir ekseriyetince bir yaşam biçimi olarak algılanmasında ve pratiğe geçirilmesinde bulmaktadır. Siyasal temeli ise, Açe'de fiili olarak 2003 yılında uygulanmasına karar verilen İslam hükümleridir.¹⁴

Bu yönde ortaya konan hukuki alt yapı, 1945 yılındaki bağımsızlık dönemine kadar Açe topraklarında yüzyıllar boyunca İslami hükümlerin uygulanmasıyla bağdaşık bir nitelik taşımaktadır. Bu anlamda bu hükümler ile geleneksel yaşam biçimi arasında bir yakınlaşma ve hatta eklenme meydana gelmiştir. Bugün Açe toplumunda yaygın olarak dile getirilen ve ilgili pek çok akademik çalışmada da vurgulandığı üzere, Açe halkı ile İslami prensiplerin kabulü ve uygulanması birbirinden ayrılmaz bir bütüne işaret etmektedir.

⁹<http://www.hukumonline.com/pusatdata/detail/17519/node/572/uu-no-44-tahun-1999-penyelenggaraaan-keistimewaan-propinsi-daerah-istimewa-aceh>; https://jdih.acehprov.go.id/qanun/FD_Qanun_Aceh_Nomor_8_Tahun_2013.pdf

¹⁰"Indonesia eyes more Muslim tourists with halal tourism", *The Jakarta Post*, 5 November 2017, Monday.

¹¹Myna Agustina Yusuf, Mansor Ibrahim. (2016). "Islamic Tourism Concept in Aceh Qanun (Law)", *International Language and Tourism Conference 2016* (ILTC, 2016), s. 1; <https://jdih.acehprov.go.id/qanun-aceh-nomor-8-tahun-2013-tentang-kepariwisataan>.

¹²<http://www.bpkp.go.id/uu/filedownload/2/44/413.bpkp>; <http://www.hukumonline.com/pusatdata/detail/17519/node/572/uu-no-44-tahun-1999-penyelenggaraaan-keistimewaan-propinsi-daerah-istimewa-aceh>.

¹³Örnek olarak *Bkz.*: 24. Madde fıkraları.

¹⁴Endonezya Cumhuriyeti'nin beşinci devlet başkanı Megawati Sukarnoputri döneminde gündeme getirilen yasa.

Burada, İslami turizm olgusunun ortaya çıkışına veya bir başka deyişle bu sürece nasıl gelindiğine değinmekte fayda var. Çünkü İslami hükümlerle örtüşen turizm yasaasının kabulü, salt dini bir ihtiyaç veya zorunluluktan kaynaklanmamakta, bunun ötesinde tarihsel, sosyolojik ve yaşanan doğal felâketin de etkisi olduğu gözlemlenmektedir. Açe Eyaleti'nde İslami turizmin bir olgu olarak ortaya çıkması, aşağıda detaylı bir şekilde değinileceği üzere, tsunami sonrasında 15 Ağustos 2005 tarihinde 28 yıllık çatışma sürecini sona erdiren Helsinki Barış Anlaşması'nın akabinde bölge ekonomisinin canlandırılması bağlamında gündeme gelmiştir. Bu durum, geç de olsa Endonezya modern ulus yapılanması içerisinde ülkenin değişik bölgelerindeki kalkınma çabaları bağlamında yer verilen turizm sektörünün Açe'de gündeme gelmesi kendi başına anlamlıdır(Kaya, 1999:83). Bu noktada, Açe'yi ülkedeki diğer eyaletlerden ayıran başat özelliklerden İslami yaşam ve uygulamalar turizm yatırımları ve uygulamalarında da kendini ortaya koymasının, toplum ile ekonomik faaliyetlerin niteliği arasında bir uyuşmaya tekabül ettiğini söyleyebiliriz.

Tsunami sonrasında bu doğal afetin neden olduğu yıkımın izlerini taşıyan yerlere yapılan ziyaretler de İslami turizm çerçevesinde değerlendirmeyi hak etmektedir. Bu noktada, Açe halkının tsunami gibi olağandışı bir doğal afeti, daha önce yaşadıkları çatışma döneminin sıkıntılarıyla karşılaştırdıklarında bu doğal afeti 'Allah'ın bir rahmeti' olarak kabul etmektedirler. Buna ilâve olarak, bu doğal afetten kurtulabilenlerin veya yakınlarının hayatını kaybetmesine tanık olanların anlatıları içinde doğüstü yaklaşımları da barındıran ve bizzat anlatıcılar tarafından mucizevi kabul edilen hususlar da bu mekânların önemini artırmaktadır.¹⁵

5. İSLAMİ TURİZM UYGULAMALARI

Açe'de inanç turizmi çerçevesinde değerlendirilebilecek olan aktiviteler, dini hissiyatı yüksek bir algıdan, kültürel donanımı ortaya koyan bir yaklaşıma, tarihi mekânları ve tsunaminin izlerini taşıyan mevkileri ziyaret gibi farklı alanları ihtiva etmektedir.

Tarihin değişik evrelerinde yerli ilim adamlarının ve zanaatkârların yetişmesiyle birlikte, Açe toprakları bir anlamda Malay dünyasının İslam kültür ve medeniyetinin çeşitli örneklerinin sergilendiği bir bölge haline dönüşmüştür. Dini ilimlerde söz sahibi kişiler, bu topraklarda hüküm süren devletlerde şeyhülislam, danışman gibi rollerinin yanı sıra, inşa ettikleri geleneksel dini eğitim öğretim kurumları ve zaviyelerle Açe toplumsal yaşamında birincil derecede rol oynamışlardır. Bu süreçte, gerek geldikleri coğrafyalardan Açe'ye taşıdıkları gerekse burada ürettikleri el yazma eserler, sufizm, edebiyat ve tarih alanındaki eserler Malay dünyanın çeşitli bölgelerine buradan dağılmak suretiyle uzun bir dönem boyunca, geniş Takımadalar coğrafyasında etkisini sürdürmüştür(Özay, 2009:237).

Bu çerçevede, dini bütün bir Endonezyalının veya yabancı bir turistin Beytürrahman Camii'ne yaptığı ziyarette tecrübe ettiği huşu veya Malay dünyasının en önemli âlimi Abdurrauf es-Singkili'nin mezarına yapılan ziyaret ve orada gerçekleştirilen zikir bunun örnekleri arasında sayılabilir. Bu ikinci tür ziyaretler, sıradan bir turistik etkinlik olmanın ötesinde, buna ilâve olarak ilgili mekânın kutsal kabul edilmesi ve çeşitli mucizelere konu olduğu inancından hareketle tecrübi bir duruma işaret etmektedir.

Burada dikkat çekilmesi gereken bir diğer husus, İslami turizmin salt bir dini gaye ve hedefle olmadığı içinde kültürel ve geleneksel değerlerin tanıtılması, aktarılması ve bu bağlamda toplumsal gruplar arasında bir sosyalleşmeye olanak tanınmasıyla da değer yüklü bir eylem olduğunu ifade etmek gerekiyor. Açe'yi ziyaret eden turist gruplar, sahada birebir bilgi alma imkânına da sahiptirler. Örneğin, Malay dünyasının yetiştirdiği önde gelen âlimlerinden kabul edilen Abdurrauf es-Singkili'nin türbesini tsunami sonrasında onarımına katkıda bulunan ve onun neslinden olduğunu ileri süren Tgk. Mahmud adında kişi ziyaretçileri hem türbe hem bu âlim hakkında bilgileri paylaşmakta ve ziyaretçilerle interaktif bir diyalog ve enformasyon akışına olanak tanımaktadır.

Bu bağlamda, dikkat çekilmesi gereken diğer bir mekân Malay dünyasında sahip olduğu el yazma koleksiyonuyla öne çıkan Dayah Tanoh Abee'dir. 1627 yılında Bağdat'tan gelen mübelliğ grubuna mensup hocaların kurduğu geleneksel dini öğretim merkezi zamanla çeşitli İslami bilimlere ait eserlerin toplandığı bir merkez haline geldi. Bu özelliğini yaşanan Hollanda Savaşı'na rağmen, kısmen devam ettirmesi bugün bu mekânın önemli bir dini-kültür zenginliğine ev sahipliği yapmasına olanak

¹⁵ Kampung Java'da yetmişli yaşlardaki Cafer ve tsunami sırasında Beytürrahman Camii yakınlarında bulunan yirmili yaşlardaki Abdül Malik adlı kişilerle yapılan röportajlar.

tanılmaktadır. Ziyaretçilerin burada ailenin veya eğitim kurumunun yöneticilerince bilgilendirilmesi hem eğitim süreçleri, hem kütüphane ve içindeki eserler ve de burada yaşamış hocaların mezarları hakkında birinci elden bilgi sahibi olmasına olanak tanımaktadır(Özay,2011; Kayadibi, 56-84).

Burada dikkat çekilmesi gereken bir diğer husus, İslami turizm çalışmaları ve uygulamalarının Açe Eyaleti'ne salt ekonomik bir katkı olarak değerlendirmekle sınırlı olmadığıdır. Bu noktada, gerek ülke içerisinde gerekse Malezya, Singapur ve Tayland gibi başta komşu ülkelerden olmak üzere yabancı turistleri bölgeye çekme hedefi güdüldükçe, Açe'nin uzun bir çatışma evresi sonrasında bölge Müslüman toplumlarıyla yeniden 'sosyalleşmesine' katkı sağlaması gündeme getirilmektedir. Ülke içerisinde ve dışardan gelen turistler bu sosyalleşme süreçleri çerçevesinde Açe'nin tarihi ve dini-kültürel yapılaşması konusunda bilgilendirme ve bilinçlenme süreçlerine konu olacakları varsayılmaktadır. Bu çerçevede, Açe'deki İslami turizm olgusu, bir anlamda genel anlamda kültürden bağımsız ele alınamayacağını ifade ederken, bunu Açe toplum yapısında dinin yeri ve konumu üzerinden anlamlandırmak gerekmektedir.

Açe'de uygulamaya başlanan İslami turizmin Endonezya ve hatta bölgedeki diğer ülkelerde de benzeri süreçlere neden olma gibi bir işlevi de içinde barındırmaktadır. Öyle ki, daha sömürgecilik döneminde Açe'de başgösteren bağımsızlık mücadelesinden itibaren modern dönemde de çeşitli siyasi ve toplumsal değişimler konusunda Açe'nin oynadığı öncül rolün bir benzerine, bugün bu turizm türü ile de tanık olunacağını ileri sürmek mümkün. Bu noktada, Açe'de 2001 yılında uygulamaya konulan ve süreç içerisinde geliştirilen İslami uygulamalar ülke içerisinde farklı eyaletlerdeki topluluklarca örnek alınmak istendiği ve merkezi yönetimden bu yönde taleplerde bulunduğu bilinmektedir. Bu bağlamda, İslami turizm adı ve uygulaması Endonezya ve bölge ülkelerinde yenilikçi bir eğilimin adı olmasıyla da dikkat çekmektedir.

Bugün uygulanmakta olan İslami turizmin altyapısının önemli bir bölümünün, 2004 yılı sonunda bölgeyi de etkileyen deprem ve tsunami sonrasında kurulan Rehabilitasyon ve Yeniden Yapılanma (*Badan Rehabilitasi dan Rekonstruksi-BRR*) adı verilen ulusal kurumun çalışmalarıyla ortaya konmuştur. Bu noktada, alt yapı süreçlerine yönelik çalışmaları, tsunaminin etkili olduğu sahil bölgesindeki cami, türbe ve mezarlıklar gibi dini yapılar, tarihi ve kültürel yapıların önde gelen unsurları olan kütüphane ve geleneksel dini okulları kapsamıştır.

6. ÖRNEK MEKÂNLAR

6.1. Türbe ve Mezarlıklar

İslamiyet'in Arap yarımadasında ortaya çıkmasından kısa bir süre sonra İran ve bugünkü Hindistan'ın kuzeybatı bölgelerine nüfuzu karadan gerçekleşirken, Takımadalar bölgesine ulaşması ise Hicri birinci veya ikinci yüzyılda olduğuna dair atıflar vardır. İslam öncesi dönemde Hindistan ile Akdeniz arasında Arap denizci ve tüccarlar tarafından sürdürülen ticari faaliyetler dikkate alındığı İslamlaşma süreciyle birlikte kara ve deniz ticaret güzergâhlarının yeniden işlevsellik kazandı. Bu bağlamda Malay dünyasının en batı ucunda ve Hint Okyanusu'na en yakın noktası olmasıyla dikkat çeken Sumatra Adası'nın kuzeyi, erken dönem Hint dini ve kültürel yapılaşmasına konu olduğu gibi, İslamiyet'in yayılmaya başlamasıyla birlikte yeni bir din ve kültürel havza ile buluştu. Lamuri adıyla bilinen ve bugün başkent Banda Açe'ye 30 km uzaklıktaki Krueng Raya bölgesi buna bir örnektir. Aynı şekilde yine başkent Banda Açe'nin tarımsal hinterlandını oluşturan devasa ovanın üç yanını teşkil eden *Indrapuri*, *Indrapatra* ve *Indrapurva* adları İslam öncesi dönemde Hint dini-kültür ve siyasi yapılaşmasına atıf olurken, İslamlaşmayla birlikte yine bu bölgelerde irili ufaklı siyasi yapılaşmaların ve İslam toplumunun oluştuğuna gönderme yapmaktadır. Bölgenin birinci elden Arap Müslümanlar tarafından tebliğine konu olduğuna işaret ise Batı Açe'de Barus-Singkel bölgenin, Roma dönemine kadar uzanan görece uzun bir tarihi süreçte üretimine konu olan olması buna bir işarettir.

6.2. Inong Bale ve Malahayati Mezarlığı

Tam adı Keumalahayati olan kadın 16. yüzyıl sonları ve 17. yüzyıl başlarında yaşamış ve saray çevresine mensup olduğu bilinmektedir. Malahayati'yi bugün önemli kılan husus onun dönemin kadın amirali olması ve bölgeye ulaşan ilk Hollandalılarla kısa süreli yaşanan çatışmada rol alması ve 'Dullar Ordusu' (*Inong Bale*) adıyla bir ordu tesis etmesi gibi özelliklerindedir. Bugün Malahayati ve eşinin mezarları yine bu ordu adıyla anılan tarihi kaleye de ev sahipliği yapan Krueng Raya bölgesinde bir yamaçta yer almaktadır. Hakkında akademik çalışmalar kadar romanların da yazıldığı Malahayati'nin mezarı

günümüzde, bölge Kültür Müdürlüğü'nce restore edilmiş olup, önemli turizm mekânlarından biri konumundadır.¹⁶

6.3. Cut Nyak Dhin

1873 yılından 1903'e kadar süren Hollandalılarla verilen sömürge savaşının son döneminde aktif olarak yer alan Cut Nyak Dhin'in anısına inşa edilmiş olan müze Aceh Besar bölgesinde önemli bir turizm mekânıdır.

Eşi Tuku Ömer ile birlikte savaşta yer alan, eşinin şehid edilmesi üzerine mücadeleyi sürdüren Cut Nyak Dhin Hollanda sömürge ordusunca esir edilerek Cava Adası'na sürgüne gönderilmiş ve orada vefat etmiştir. Mezarı Cava Adası'nda olan Cut Nyak Dhin adı, bugün Açe toplumunca adı sıklıkla zikredilen bir genç kızlar için bir model olarak çizilir ve aktarılırken, Hollanda Savaşı'nı konu alan akademik çalışmalarda da özellikle vurgulanan bir figür olarak dikkat çekmektedir. Cut Nyak Dhin'le ilgili akademik çalışmaların yanı sıra, hikâye, roman ve film gibi çeşitli edebi ve sanat çalışmalarına da konu olmuştur(Lulofs, 1954).

6.4. Bir Cazibe Merkezi: Tasavvuf ve Tarikat

Ali Haşimi'nin dile getirdiği üzere, 16. yüzyıl başları Malay dünyasının Portekiz sömürgeciliğine konu olmaya başlaması kadar, aynı zamanda bölgede çeşitli sufi akımların ortaya çıktığı bir dönem olarak bilinmektedir. 16. yüzyıl ikinci yarısı ile 17. yüzyıl ilk on yıllarında yaşadığı tahmin edilen Hamza Fansuri bu dönemin başlatıcı figürüdür. Hamzah Fansuri hakkında ve yaşadığı dönem ve İslamlaşma sürecinin sufizm konusu kaleme aldığı şiirleriyle gün yüzüne çıkmaktadır. Bu anlamda, Kadiriyye tarikatının kurucusu olması kadar, Fansuri Malay Yarımadası gibi bölgeler yaptığı seyahatleriyle de tanınmaktadır. Türk kökenli olduğuna dair atıfların bulunduğu ve Şeyh Abdurrauf es-Singkili'nin talebesi de olan hem Ortadoğu ile bağlantı ve hem de ilmi çalışmalarıyla dikkat çeken Baba Daud'un şehir merkezi yakınlarında restore edilen mezarı da kayda değer bir ziyaret mekânıdır(Özay, 2017).

6.5. Dini Müzik Örnekleri: Saman Dansı ve Bin El Dansı

Açe'nin dini ve geleneksel sanatları arasında önemli bir yer tutan ve bugün dahi yaşatılan değerler arasında bulunan geleneksel danslar İslamiyetle olan bağı noktasında dikkat çekicidir.

UNESCO tarafından tarihi değerler arasında kabul edilen Saman dansı açıkçası Açe'de farklı alt etnik gruplar tarafından hem yerel etnik hem dini anlayış ve değerlendirmelerin bir ifadesi olarak değerlendirilmeyi hak etmektedir.¹⁷

Güneydoğu Asya'nın önemli tarihi ve kültürel merkezlerinden biri olan Açe'de son dönemde uygulamaya konulan 'İslami turizm' olgusu, sadece yerel ve ulusal değil uluslararası cazibe merkezi olmaya adaydır. 1980'li yıllarda Malezya'da hükümetlerin helal gıda, İslami finans ve benzeri alanlardaki politikaları günümüzde sadece adına 'İslam dünyası' denilen coğrafyada değil, aralarında Anglo-Sakson dünyasının temsilcilerinin olduğu ülkeler tarafından da alternatif bir ekonomik yatırım olarak ele alınmakta ve uygulanmaktadır. Bu uygulamalar, günümüzde 'helal endüstrisi' adıyla anılmakta olup, tüm bu başlık altında değerlendirilen sektörler hitap ve bu sektörleri daha geniş çevrelere tanıtmayı hedefleyen uluslararası fuarlar mutad aralıklarla tekrarlanmaktadır.

Güneydoğu Asya'da Açe gibi turizm beldelerinde faaliyet imkânı bulan 'İslami turizm' olgusu, zengin tarihi ve kültür varlıkları ile yukarıda ele alınan alternatif turizm çerçevesinde, Türkiye'nin önemli turizm beldelerinde de ele alınmayı hak etmektedir. Bu noktada, Türkiye'nin güneyinde mevcut dini-kültürel ve tarihi unsurların seçici ve yeni bir anlayışla ele alınması ve bu turizm sahasına konvansiyonel turistlerin ilgisine sunulması kadar, ulusal ve uluslararası çerçevede yeni hedef kitlelerinin belirlenmesi gerekmektedir.

Türkiye coğrafyası, Anadolu toprakları hem İslamiyet için hem de Hristiyanlık için kadim şehirlere ev sahipliği yapmaktadır. Bir tarafta Hristiyanlık için tarihi önemi büyük şehirler, mabetler, mekânlar; öte tarafta İslam dünyası için kadim sayılan şehirler ve dini mekânların olduğu "İslami Turizm" için muazzam bir potansiyele sahiptir. Özellikle İslami turizm için Mevlana Celaleddin Rumi kendi başına

¹⁶Malahayati hakkında detaylar için Bkz.: Maya Ananda. (1985). *Laksamana Malahayati: Satria Wanita di Samudera*, Jakarta: Balai Pustaka.

¹⁷<https://eturbonews.com/51921/unesco-recognizes-aceh-s-dramatic-synchronized-saman-dance-intan>.

- bu tabiri kullanmamı mazur görün- marka değeri çok yüksek bir şahsiyettir. Çünkü Mevlana'nın tanıtımında onun kendi şahsının, şiirlerinin, fikirlerin öneminin yanında iki büyük İslam devletinin aynı anda onu sahiplenmesinin etkisi çok büyüktür. Şiirlerini Farsça yazdığı için İranlılar onu Farsi olarak sahiplenip tanıtmakta; genç yaşında Anadolu'ya gelip hayatının sonuna kadar Konya'da yaşaması ve mezarının da burada bulunması itibariyle Türk olarak görülüp sahiplenilmektedir.

Bunlara ek olarak Afganistan ve Tacikistan gibi ülkelerin de, en az Türkiye ve İran kadar Mevlana'yı sahiplendikleri bilinmektedir. Bu ülkelerin sahiplenmesi ve tanıtması sebebiyle bütün dünyada en fazla tanınan ve kitapları satılan kişiler arasında bulunmaktadır. ABD ve Kanada'dan Japonya'ya kadar değişik ülkelerde eserleri en fazla satılan ve üzerine kongrelerin düzenlendiği kişi olarak bilinmektedir. Bu tanıtım sayesinde UNESCO, 2007 yılını 'Dünya Mevlana Yılı' olarak ilân etmişti. Bu sebeple Mevlana sadece Müslüman toplumlarda değil Batılı doğulu bütün toplumlarda tanınan bilinen bir şahsiyettir.

Birçok ülke kalkınmalarına katkısı olsun diye böylesi kişi ve mekânları sonradan üretmektedir. Türkiye'deki Turizm işletmecilerinin başta Mevlana'yı ve diğer tarihi kültürel mirasları önemli bir imkân olarak görüp kendi vizyon ve tanıtım stratejilerinde yer vermeleri önemsenmektedir. Türkiye'de turizmin büyük ölçüde "kısa süreli ve deniz turizmi ile sınırlı oluşu" sürdürülebilir turizm için ciddi bir handikap olarak görülmektedir. Bu sorunun çözümünde tarih ve kültür varlıklarının yeni bir bakış açısıyla yeniden değerlendirilmesi, tüm yıla yayılmış, sürdürülebilir alternatif turizm için önemli bir çıkış yolu sunacağı düşünülmektedir.

Yukarıda dile getirildiği üzere, turizm faaliyetlerinde yeni bir yaklaşım olarak gündeme gelen ve sadece gezip görme edimleriyle sınırlı olmayan, aynı zamanda tecrübe, bilgilenme ve sahada ilgili sosyal kesimlerle etkileşime olanak tanıyan bu alternatif turizm çalışmalarını orta ve uzun vadede projelerle şekillendirmek mümkündür. Öyle ki, on yıllar öncesinde 'helal gıda' kavramıyla gündeme gelen sektör bugün 'helal endüstrisine' dönüşürken, yeni sahalara açılmaktan ve ihtiyaçlar temelinde genişleme göstermekten geri durmamıştır.

7. SONUÇ

Açe eyaleti sahip olduğu yer üstü ve yer altı zenginliklerine, jeo-stratejik konumuna ve turizm gibi önemli bir potansiyele sahip olmakla birlikte, Endonezya Cumhuriyeti içerisinde sosyo-ekonomik geri kalmışlığıyla anılan bir bölgedir.

Her ne kadar, 1966-1998 yılları arasında devlet başkanlığı yapan Suharto ülkede kalkınmanın babası unvanıyla anılsa da, yine çalışmanın ilgili bölümlerinde vurgulandığı üzere Cava Adası ve ada içerisinde de belli bölgelerde ve diğer dış adalarda da istisnai alanlarda modernleşme çabaları ortaya konabilmiştir. Suharto iktidarı döneminin etnik, dini ve bölgesel ayrıştırmayı öne çıkartan politikaları neticesinde -en azından nedenlerden biri olarak- Açe'de bağımsızlık hareketi başgöstermesi, Açe bölgesinin içinde turizm sektörü de olmak kalkınma süreçlerini hakıyla tecrübe edememesine neden olmuştur.

2004 yılı sonunda meydana gelen tsunamiye ve hemen akabinde 2005 yılı Ağustos ayında imzalanan Helsinki barış anlaşmasına rağmen, Endonezya modern tarihinin ürettiği siyasi yapılaşma ve bunun bürokrasideki karşılığı Açe'de arzu edilir bir ekonomik kalkınma hamlesine yol açamamıştır. Barış süreci başlangıcı temel alınarak ifade edildiğinde Açe'de İslami turizmin veya geniş anlamıyla turizm faaliyetinin yaygınlaştırılması konusundaki çabaların dar bir alanda seyretmesinin, Açe topraklarındaki sosyo-dini ve siyasal yapılaşmanın nasıl algılandığıyla da bir bağlantısından söz etmek mümkün. Açe'de 'İslami hükümlerin' uygulanmasının neden olduğu negatif algının, sadece Müslüman olmayan kişiler üzerinde değil, Endonezya'da kendini Müslüman addeden bireyler üzerinde de bir dışlayıcı etkisinden söz edilebilir. Bunun hem Açe'de uygulanmakta olan İslami hükümlerin sosyalizasyonu hem de aralarında ulusal ve uluslararası basının da olduğu belli çevrelerce bu uygulamaların 'olumsuzlamaya' matuf yönelimleri göz ardı edilemeyecek boyuttadır.

Tüm bu unsurlara rağmen, Açe eyaletinde başlatılan İslami turizm uygulaması bölge halkının ekonomik kalkınmasında önemli bir yer işgal edebileceği gibi, tarihsel ve kültürel değerlerin bugüne aktarılmasında ve hem ulusal ve hem de uluslararası düzeyde bölgeye dair bir bilincin geliştirilmesinde rol oynayacaktır. Bu bağlamda, üç yanı denizlerle çevrili olan Açe eyaletinin tarih boyunca birbiriyle

bağlantılı ve bağımsız olarak gelişen site şehir devletleri sayesinde gelişen dini-kültürel yapılar ve unsurlar turizm sektörünün yakın ilgi alanında bulunmaktadır.

Bu durum, Endonezya merkezi yönetimi ile Açe eyalet yönetimine bağlı turizm ve kültür müdürlükleri arasında koordineli ve sürdürülebilir kalkınma ve tanıtım programlarının hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede, ulaşım, konaklama gibi temel alt yapı hizmetlerinin eyaletin farklı bölgelerini de kapsayacak şekilde genişletilmesinde fayda vardır. Son birkaç yıldır tanık olunduğu üzere başkent Banda Açe açıklarındaki Weh Adası'nda düzenlenen yat festivali bu konudaki hazırlıksızlıklara bir örnek teşkil etmektedir.

Bu noktada, Açe'de İslami turizmin veya geniş ifadesiyle turizm faaliyetinin bölge halkının sosyo-ekonomik kalkınmasına katkı sağlayacak ve öte yandan inanç, kültür, konferans-sergi, spor, deniz vb. türden turizm faaliyetlerine ilgi duyan yerli, ulusal ve uluslararası turistlerin bölgenin zenginliklerini öğrenme çabalarını imkân tanıyacak kapsamlı bir plânlamanın hayata geçirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- A. Hasjmy. (1976a). *Ruba'i Hamzah Fansuri: Karya Sastra Sufi Abad XVII*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Aan Jeelani. (2017). "Halal Tourism Industry in Indonesia: Potential and Prospects", MPRA (Munich Personal RePEc Archive) Paper, No. 76235. (s. 1-19).
- Ala Al-Hamarneh. (2013). "International Tourism and Political Crisis in the Arab World –from 9/11 to the 'Arab Spring'", Review of Tourism Research (RTR), Special Issue, Independent Travel. (s. 100-109).
- B. Schrieke. (1957). *Indonesian Sociological Studies, Part Two*, W. Van Hoeve Ltd-The Hague, Bandung.
- D. G. E. Hall. (1976). *A History of South-East Asia, Third Edition*, London: The Macmillan Press Ltd.
- Eric Eugene Morris. (1983). *Islam and Politics in Aceh -Study of Center-Periphery Relations in Indonesia*, Michigan: Cornell University.
- G. W. J. Drewes&L. F. Brakel. (1986). *The Poems of Hamzah Fansuri*, Dordrecht: Foris Publications.
- H. M. Ali Muhammad. "Islam di Aceh", *Bagaimana Cara Masuk dan Berkembangnya*, Sinar Darussalam.
- Hamka. (1981). *Sejarah Umat Islam I*, Jakarta: Bulan Bintang.
- Hans-Dieter Evers&Anna-Katharina Hornidge. (2006). "Knowledge Hubs Along the Straits of Malacca", Working Paper Series, Center for Development Research, Department of Political and Cultural Change (ZEF), Universitat Bonn.
- Hüseyin Kaya. (1999). *İnanç Turizmi: Üçüncü Bin Yıla Girişte Anadolu'da İnançların Buluşması*, Bursa: F. Özsan Matbaacılık.
- Ira. (1947). "Semangat Atjeh Dahoeloe dan Sekarang", *Pahlawan (Tengah Boelanan Rasmi Tentera RI Divisi Gadjah Soematera)*, Tahun 1, No 2, Djoem'at 17, Janoeari.
- Ira M. Lapidus. (1995). *A History of Islamic Societies, 7th Edition*, Cambridge: Cambridge University Press.
- M. H. Szekely Lulofs. (1954). *Tjoet Nja Din: Riwayat Hidup Seorang Puteri Atjeh*, (Terdjemahan: Abdoel Moeis), Djakarta: Chailan Sjamsoe.
- Mehmet Özey (2017). 'Rumi' Networks of al-Sinkili: A Biography of Baba Davud", *Studia Islamika*, Vol. 24, No. 2, (2017). Jakarta.
- Mehmet Özey, (2011), "A Preliminary Note on Dayah Tanoh Abee", (Revised version) In *Ottoman Connections to the Malay World: Islam, Law and Society*, Assc. Prof. Saim Kayadibi, The Other Press, Kuala Lumpur.

- Michele Carboni; M'hammed Idrissi Janati. (2016). "Halal Tourism de facto: A case from Fez", *Tourism Management Perspectives*, 19. (s. 155-159).
- Myna Agustina Yusuf; Mansor Ibrahim. (2016). "Islamic Tourism Concept in Aceh Qanun (Law)", *International Language and Tourism Conference 2016 (ILTC)*.
- Peter G. Riddell. (2013). "Literary Malay of The Acehnese Court: A Case Grammar Approach to Verbal Morphology", *Esei Penghargaan Kepada Profesor Emeritus V. I. Braginsky: Mengharungi Laut Sastera Melayu*, (ed.), Jelani Harun; Ben Murtagh, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Peter Riddell (2006). "Aceh in the 16th and 17th Centuries: Serambi Mekkah and Identity", Anthony Reid, (ed.), *Verandah of Violence -The Background to the Aceh Problem-*, Singapore University Press,
- Peter Riddell. (2004). "Serambi Mekkah" As A Literary Phenomenon: Aceh in the 16th and 17th Centuries, *Conference on the Historical Background of the Aceh Problem*, 28-29 May, Singapore: ARI, NUS.
- Syed Muhammad Naquib al-Attas. (1986). *A Commentary on the Hujjat al-Siddiq of Nur al-Din Al-Raniri*, Kuala Lumpur: Ministry of Culture.
- Syed Muhammad Naquib al-Attas. (1988). *The Oldest Known Malay Manuscript: A 16th Century Malay Translation of the 'Aqa'id of al-Nasafi*, Kuala Lumpur: University of Malaya.
- Şinasi Gündüz. (2004). *İnanç Turizmi Günleri II*, 16-18 Nisan İzmir, Türsab-T. C. Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Zakiah Samori; Nor Zafir Md. Salleh; Mohammad Mahyuddin Khalid. (2016). "Current Trends on Halal Tourism: Cases on selected Asian countries", *Tourism Management Perspectives*, 19, (s. 131-136).